

strani iz nekaterih najvažnejših slovenskih tiskov 16. st. ter enega Trubarjevega pisma iz l. 1564.

Tako se je uredniku, arhitektu in požrtvovalni založnici posrečilo ustvariti eno najlepših in najpomembnejših knjig, ki smo jih zadnje čase Slovenci dobili.

Janez Logar

Miško Kranjec: Sreča na vasi. Tri novele. Hramova knjižnica 5. Založba Hram, Ljubljana 1933.

Čudno: vsakomur se zdi v redu, če lirik zbere »raztresene ude« in jih izda v posebni knjigi. Po pravici, saj pesniške zbirke navadno niso samo pesnikov obračun s samim seboj, marveč večinoma šele odkrijejo njegovo pravo podobo. Če pa isto stori novelist (ali pa celo esejist!), se marsikdo nehote vpraša, čemu to dela, ali ni to nepotrebna potrata. Tega je kriva naša vzgoja oziroma praksa naših založb, ki največkrat niso bile naklonjene ponatisom. Zaradi tega jih mora, seveda kolikor niso krive le gospodarske razmere, zadeti očitek, da niso rade in uvidevno spremljale razvoj oziroma pospeševale rast naše književnosti. In vendarle moramo obžalovati, da ostane toliko dragocenih ustvaritev takorekoč pozabljenih in zakopanih v revijah.

Med drugimi je tudi založba Hram uvidela potrebo in kulturno pomembnost takih ponatisov sodobnih avtorjev. Med prvimi je izdala troje novel Miška Kranjca, katere je izbral ter jim napisal uvod Josip Vidmar. Drobna zbirka vsebuje novele Sreča na vasi, Na valovih Mure in Kati Kustecova.

Te tri novele resda niso same najboljše Kranjčeve stvari in tudi sicer bi si želeli izbor večjega števila njegovih novel. Vendarle pa moramo biti veseli lepe knjižice, iz katere nam kljub temu, da vsebuje le troje novel, popolnoma zaživi svojstveni svet tega nadarjenega pripovednika.

V prvi vrsti moramo poudariti, da ima pripovedovanje Miška Kranjca nekaj privlačnega na sebi. Rad bereš, to je. To je veliko vredno ter je hkrati znamenje pravega pripovednika. Svojstvenost pisateljevega ustvarjanja izvira nedvomno iz njegove tesne splošnosti s prekmursko zemljo, ki se razodeva prav tako v snoveh kakor v slogu. Morda je največji čar njegove umetnosti prav v tej skladnosti materialnega in estetičnega sveta. V novelah je Kranjec sicer motivno in vsebinsko ožji kakor v povestih, zato pa je oblikovno dovršenejši. V novelah zlasti ni onega kolektivnega poudarka kakor v povestih, dasi tudi te drobne, individualne zgodbe rad nasloni na širše sociološko ozadje pokrajine in družbenega okolja. To ga deloma zavaja v neenakomernost oziroma ohlapnost, kar se gradnje tiče. Tudi v jeziku ni enoten, ker vanj vpleta tujke, kar je stilni racionalizem in moti, ker ni v skladu z naivnostjo in kmečkim primitivizmom.

Ta primitivizem je zanj značilen posebno, kar se snovi tiče. Motivna osnova vseh treh novel je ljubezen, ali bolje seksualna strast, ki je včasih iskrena, včasih združena z življenjskim utilitarizmom. Ta primitivna ljubezen je zato sicer tegobna, a ni še tragična. Zato je velika zmota, na tej osnovi trditi, da riše Miško Kranjec življenje, »kakrašno je«. Ne samo iluzionist, marveč vsakdo, ki je v sebi doživel svet višje resničnosti, bo upravičeno trdil prav nasprotno. Ta ugotovitev seveda ne zadeva umetniško, marveč samo

vsebinsko-etično stran življenja. A videti je, da je nekaterim »življenje« prav tako ohlapen pojem kakor »svoboda«.

Miško Kranjec resda riše življenje »kakršno je«. Vendarle je to resnično samo z vidika okolja in ljudi, ki jih opisuje. Z vidika celotne življenjske resničnosti pa je ta svet nedvomno enostranski. Najboljši zgled za to je naturalistična »Sreča na vasi«. Gotovo nihče ne more zanikati resničnosti takšnega življenja. A prav tako je gotovo že na vasi, da jo opišeš v resnici vso, kakršna je, tudi še drugačno življenje, globlje in lepše, a zato nič manj resnično. V noveli »Na valovih Mure«, ki je najlepša v zbirki, je pisatelj sam podal primer za to. Iz naturalističnega larpurlartizma, ki je značilen za prvo, umetniško sicer nič manj dovršeno novelo, se je Kranjec tukaj povzpел do tragične umetnosti, ki pomeni dotik animaličnega sveta z moralnim, duhovnim. Pomembno pa je, da so pri Kranjcu nosivke tragičnega doživljanja predvsem ženske, v katerih je skorajda vedno poleg telesnosti poudarjen tudi etični upor in duhovni dvig. Tako celo primitivna Verona v »Sreči na vasi« beži od moža zaradi etičnega protesta. Ta njen beg se mi zdi kakor simbolična podoba za avtorjevo pot od naturalizma k etičnemu realizmu, ki je življenjsko vsekakor pomembnejši, ne glede na to, da etična lepota navadno stopnjuje tudi estetično vrednost umetnosti. Ta pot je, čeprav manj jasno, vidna tudi v »Kati Kustecovi«, ki pa je umetniško nekoliko šibkejša, deloma zato, ker je njena snov za novelo morda nekoliko preobširna, deloma pa zaradi bolj ohlapne gradnje. France Vodnik

Ivan Pregelj: **Izbrani spisi**. Deveti zvezek: Tolminci. Jugoslovanska knjigarna. 1954.

Tolminci, ki jih prinaša ta zvezek v tretji, zelo predelani izdaji, so bili tedaj, ko so pod naslovom Tlačani prvič izhajali v DS 1915—16 kot poskus domačnostne zgodovinske povesti v stilu duhovnega realizma, vsekakor zanimiva literarna novost. Enako zanimiva pa je slika nadaljnje Pregljeve umetniške rasti, če primerjamo prvo izdajo tega dela z inačicami in predelavami kasnejših izdaj.

Idejno Tolminci niso navadna socialna povest. Tragični spor, ki giblje dejanje, ne leži v zunanjih gospodarskih vzrokih, temveč raste iz duhovnih globin kot upor trpeče človečnosti, ki svoje trpljenje odeva z glorijsko mučeništva in sanja o strašni kazni pravice nad krivico, dokler se njen upor ne razraste v sproščen plaz blazne razdivjanosti, ki se umiri šele v goriški tragediji, kjer padejo pod rabljevimi mečem vsi glavni voditelji upora. Tolminci so naš prvi kolektivni roman, ki hoče zajeti vso pokrajino. Z naturalistično natančnostjo riše pisatelj v bolečini spačena lica tolminskih upornikov in vso dolgo vrsto krivic, ki se sproščajo v eno samo misel, misel na nož, ki ga je treba nabrusiti. Vsled tega je skoraj ves prvi del le nekak okvir samostojnih novel brez prave epične sklenjenosti. Šele na koncu prvega in v začetku drugega dela se dejanje epično strne in vzpne, a se kasneje znova zdrobi v samostojne baladne prizore. Temu pa ni vzrok le borba s snovjo, ampak še veliko bolj celotna zasnova romana, ki ni epična, temveč dramatična. Pregelj ne gradi iz psihologije; življenje mu je izključno religiozen